

Prawa człowieka

Zarys wykładu

Joanna Hołda
Zbigniew Hołda
Dorota Ostrowska
Julita Agnieszka Rybczyńska

Oficyna

a Wolters Kluwer business

seria akademicka

Niniejsza **darmowa publikacja** zawiera jedynie fragment pełnej wersji całej publikacji.

Aby przeczytać ten tytuł w pełnej wersji [kliknij tutaj](#).

Niniejsza publikacja może być kopiowana, oraz dowolnie rozprowadzana tylko i wyłącznie w formie dostarczonej przez NetPress Digital Sp. z o.o., operatora [sklepu na którym można nabyć niniejszy tytuł w pełnej wersji](#). Zabronione są jakiegokolwiek zmiany w zawartości publikacji bez pisemnej zgody NetPress oraz wydawcy niniejszej publikacji. Zabrania się jej od-sprzedaży, zgodnie z [regulaminem serwisu](#).

Pełna wersja niniejszej publikacji jest do nabycia w sklepie internetowym [Salon Cyfrowych Publikacji ePartnerzy.com](#).

Prawa człowieka

Zarys wykładu

Prawo jest na naszej stronie!

www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Prawa człowieka

Zarys wykładu

**Joanna Hołda
Zbigniew Hołda
Dorota Ostrowska
Julita Agnieszka Rybczyńska**

---

2. wydanie

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2008

Wydawca
Adam Choiński

Redaktor prowadzący
Anna Hara

Skład, łamanie:
PIUS, Krystyna Lisiowska

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2008

ISBN: 978-83-7526-403-6

2. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.....	7
Przedmowa.....	9
Rozdział pierwszy	
Prawa człowieka. Wiadomości wstępne.....	11
1. Podstawowe pojęcia.....	11
2. Prawa człowieka jako przedmiot refleksji i praktyki.....	12
Rozdział drugi	
Prawa człowieka. Historia.....	15
1. Prawa człowieka w myśli politycznej – Locke, Monteskiusz, Rousseau.....	15
2. Prawa człowieka w praktyce politycznej i ustrojowej XVIII w. – USA, Francja, Polska.....	19
3. Prawa człowieka w XIX w. – kierunki ewolucji.....	26
Rozdział trzeci	
Prawa człowieka w wewnętrznym porządku prawnym.....	28
1. Konstytucja.....	28
2. Rzecznik Praw Obywatelskich.....	34
3. Trybunał Konstytucyjny.....	40
Rozdział czwarty	
Międzynarodowa ochrona praw człowieka.....	50
1. Krótka historia międzynarodowej ochrony praw człowieka.....	50
2. Ochrona praw człowieka w systemie ONZ.....	52
3. Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy.....	59
4. Rola umów międzynarodowych w wewnętrznym porządku prawnym.....	70
Rozdział piąty	
Prawa człowieka w Unii Europejskiej.....	73
1. Wprowadzenie.....	73
2. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej.....	75
3. Rzecznik Praw Obywatelskich Unii Europejskiej.....	79

Rozdział szósty

Wybrane prawa człowieka. Omówienie.....	81
1. Wprowadzenie.....	81
2. Prawo do życia.....	82
3. Zakaz tortur.....	94
4. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego.....	98
5. Prawo do rzetelnego procesu sądowego.....	105
6. Prawo do prywatności.....	114
7. Prawo do wolności słowa.....	120
8. Prawo do wolności sumienia i wyznania.....	128
9. Zakaz dyskryminacji.....	131

Rozdział siódmy

Międzynarodowa ochrona mniejszości narodowych.....	137
1. Wprowadzenie.....	137
2. System ONZ.....	138
3. Rada Europy.....	141
4. KBWE/OBWE.....	144

WYKAZ SKRÓTÓW

EKPC	– Europejska Konwencja Praw Człowieka
ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości
KBWE	– Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
k.k.w.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
k.p.	– ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jednolity Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.p.w.	– ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. Nr 106, poz. 1148 z późn. zm.)
OBWE	– Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej
ustawa o RPO	– ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 z późn. zm.)
ustawa o RPD	– ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69)
ustawa o TK	– ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 z późn. zm.)

PRZEDMOWA

Podręcznik przeznaczony jest przede wszystkim dla studentów prawa. Może być także przydatny dla studentów innych kierunków, np. administracji, politologii, pedagogiki, psychologii, socjologii. Nie zakłada się bowiem, iż Czytelnik będzie dysponował bogatą wiedzą prawniczą.

Trzeba podkreślić, że podręcznik ten nie jest pełnym wykładem z zakresu – bogatej przecież – problematyki praw człowieka. Jest to zaledwie zarys wykładu, ograniczony do omówienia wybranych zagadnień. Daje jednak zarys podstawowej wiedzy, która może być uzupełniona w ramach zajęć dydaktycznych oraz własnymi studiami literatury przedmiotu.

Należy zaznaczyć, że podręcznik nawiązuje do wydanego kilka lat temu syntetycznego opracowania dotyczącego ochrony praw człowieka¹.

Czytelnicy zainteresowani bliżej problematyką praw człowieka powinni sięgnąć przede wszystkim do dokumentów źródłowych². Mają oni także do dyspozycji kilka wartościowych opracowań, które mogą pełnić rolę podręczników, choć skupiają się na wybranych problemach³.

Wiadomości dotyczące rozmaitych aspektów problematyki praw człowieka znajdują się ponadto w podręcznikach z zakresu prawa konstytucyjnego czy prawa międzynarodowego, a także historii państwa i prawa oraz historii myśli politycznej i prawnej.

Brak natomiast w polskiej literaturze podręczników, które zawierają pełny wykład z zakresu praw człowieka.

---

¹ Z. Hołda, *Ochrona praw człowieka*, Lublin 1996.

² Zob. np. K. Motyka, *Prawa człowieka. Wybór źródeł*, Lublin 2004, czy D. Dudek, *Prawo konstytucyjne w zarysie. Wybór źródeł*, Lublin 2002.

³ Zob. np. B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2005; R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2007; A. Rzepliński (red.), *Prawa człowieka a policja. Problemy teorii i praktyki*, Legonowo 1994.

PRAWA CZŁOWIEKA. WIADOMOŚCI WSTĘPNE

1. Podstawowe pojęcia

Pojęcie „prawa człowieka” jest wieloznaczne, a wynika to przede wszystkim z wielości koncepcji sformułowanych w tej dziedzinie. Nie bez znaczenia jest tu interdyscyplinarny charakter badań nad człowiekiem i jego prawami.

W opracowaniu tym termin „prawa człowieka” będzie oznaczał doniosłe prawa, które służą jednostce według jakiejś koncepcji filozoficznej odnoszącej się do jej pozycji w państwie (płaszczyzna filozoficzna), czy też służą jej w świetle norm prawa międzynarodowego, wewnątrzpaństwowego lub ponadpaństwowego (płaszczyzna prawna).

Prawa człowieka działają wertrykalnie, tj. w stosunkach państwo–jednostka ludzka. Na tym zresztą polega ich wyjątkowe znaczenie. Czasami mówi się jednak także o horyzontalnym działaniu praw człowieka, tj. w stosunkach między jednostką a jednostką lub innym podmiotem, który nie jest elementem aparatu państwa.

Współczesne koncepcje praw człowieka mówią o trzech rodzajach takich praw. Są to:

- 1) wolności i prawa osobiste,
- 2) wolności i prawa polityczne,
- 3) wolności i prawa społeczne, ekonomiczne i kulturalne.

Wolności (czasami zwane także prawami wolnościowymi) oraz prawa osobiste i polityczne (publiczne) określane są mianem praw pierwszej generacji, zaś wolności i prawa społeczne, ekonomiczne i kulturalne – praw drugiej generacji.

Ostatnio rysuje się koncepcja praw człowieka trzeciej generacji (np. prawo do: pokoju, środowiska, rozwoju), ale ciągle więcej tu pytań i wątpliwości niż jasnych ustaleń.

Wolność pociąga za sobą obowiązek państwa do nieingerencji w określoną sferę zachowań jednostki (jest więc tzw. prawem negatywnym). Natomiast prawo (osobiste, polityczne, społeczne etc.) oznacza po stronie państwa obowiązek określonego działania (jest prawem pozytywnym). Natura owego

pojęcie „prawa człowieka”

rodzaje praw człowieka

prawa człowieka pierwszej i drugiej generacji

prawa człowieka trzeciej generacji

„wolność” a „prawo”

obowiązku państwa może być różna; w przypadku praw politycznych polega on na zaspokojeniu konkretnego roszczenia jednostki, w przypadku zaś praw społecznych, ekonomicznych i kulturalnych sprowadza się zaledwie do zobowiązania, aby organy państwowe podjęły określone działania na rzecz obywateli. Dlatego też prawa społeczne, ekonomiczne i kulturalne normowane są przepisami o charakterze programowym, nienakładającymi na państwo obowiązku pełnej, natychmiastowej realizacji.

Powyższa typologia praw człowieka ma w pewnym stopniu charakter umowny. Ta sama sytuacja prawna może być traktowana (np. przez ustawodawcę) raz jako wolność, innym razem jako prawo. Zdarzają się ponadto sytuacje złożone, kiedy to występują elementy i wolności, i prawa. Wreszcie niektóre prawa drugiej generacji mogą „awansować” do pierwszej.

**godność
człowieka**

Przyjmuje się dzisiaj powszechnie, iż prawa człowieka wynikają z przyrodzonej godności człowieka. Trzeba od razu powiedzieć, że przepisy prawa, międzynarodowego czy krajowego nie definiują pojęcia godności człowieka. To zadanie spoczywa na etykach. W literaturze z zakresu etyki mamy wiele rozważań na temat godności człowieka.

Pojęcie godności występuje zazwyczaj w dwóch znaczeniach. Pierwsze to godność osobowa, czyli cecha przysługująca każdemu człowiekowi bez wyjątku. Drugie zaś to godność osobowościowa (własna), oznaczająca cechę indywidualnie określonej osoby. Przepisy prawa odwołują się do godności osobowej.

**godność
osobowa**

Według etyków godność osobowa jest cechą przyrodzoną, przysługującą każdemu człowiekowi. Jest ona niezbywalna i niestopniowalna. Godność osobową utożsamia się z pojęciem człowieczeństwa i jako nieodłączny atrybut każdej osoby sprawia, że staje się ona wartością bezwzględna. Wobec tego nie tylko nie można jej odebrać człowiekowi, ale też i on sam nie może jej utracić.

W świetle powyższego da się więc stwierdzić, iż prawa człowieka są: przyrodzone, powszechne, niezbywalne i nienaruszalne.

2. Prawa człowieka jako przedmiot refleksji i praktyki

**interdyscyplinar-
ny charakter
problematyki
praw człowieka**

Godzi się podkreślić, że problematyka praw człowieka jest problematyką interdyscyplinarną. Interesuje przecież nie tylko prawników, ale także filozofów, politologów i teologów. Jest także problematyką interdyscyplinarną w dziedzinie samych nauk prawnych. Pojawia się w obrębie prawa konstytucyjnego, administracyjnego, cywilnego, karnego, a także innych gałęzi prawa. Ma znaczenie dla prawa międzynarodowego. Zajmuje historyków prawa i historyków myśli politycznej i prawnej.

Wyodrębnienie praw człowieka ma przede wszystkim uzasadnienie dydaktyczne. Na płaszczyźnie naukowej trudno bowiem mówić o nauce praw człowieka, określonej przez własny przedmiot i metodę, tak jak to się dzieje w przypadku wspomnianych wyżej: prawa konstytucyjnego i innych dyscy-

plin prawniczych. Trzeba jednak wspomnieć, iż w sensie instytucjonalnym materia praw człowieka bywa wyeksponowana, a to przez tworzenie, w ramach uniwersytetów i innych instytucji akademickich, rozmaitych instytutów, katedr, zakładów, ośrodków poświęconych właśnie prawom człowieka (i mające w nazwie termin „prawa człowieka”).

Zagadnienia dotyczące praw człowieka poruszane są w wielu książkach o naukowym czy popularnonaukowym charakterze, a także w wielu artykułach publikowanych w czasopiśmie fachowych. Dużo się na temat praw człowieka pisze w prasie, także codziennej. Wypada więc stwierdzić, że literatura na temat praw człowieka jest bogata i różnorodna.

Prawa człowieka stały się jedną z najważniejszych idei oraz instytucji współczesnego świata. Mówi się na przykład, że stopień przestrzegania tych praw przez władze państwowe jest podstawowym kryterium ich oceny w kategoriach etycznych i politycznych. Nic więc dziwnego, że prawa człowieka często pojawiają się w języku polityków czy komentatorów życia politycznego. Odgrywają więc prawa człowieka rolę w życiu publicznym tak na forum krajowym, jak i międzynarodowym.

Są wreszcie prawa człowieka problemem ideologicznym, istotnym m.in. w sporach na temat człowieka, społeczeństwa, państwa, władzy, religii. Stawia się na przykład pytanie o miejsce praw człowieka w świecie innej, niż zachodnia, kultury politycznej i prawnej.

Prawa człowieka wzbudzają duże zainteresowanie społeczne, wobec czego wiele organizacji, stowarzyszeń oraz fundacji uczyniło walkę o ich poszanowanie statutowym zadaniem. Być może w przyszłości to właśnie ów „sektor organizacji pozarządowych” będzie odgrywał w dziedzinie praw człowieka najważniejszą rolę.

W refleksji na temat praw człowieka warto mieć na uwadze rolę, jaką odegrały one przed 1989 r. w naszym kraju i w innych krajach zdominowanych przez Związek Radziecki. Otóż właśnie kwestia praw człowieka stała się w latach siedemdziesiątych podstawą programową idei, postaw, działań i ruchów oraz organizacji opozycyjnych wobec ówczesnego reżimu. Świetnym przykładem programowego tekstu może tu być słynny esej Vaclava Havla pt. *Síla bezsilnych*.

W 1977 r. w Czechosłowacji powstała Karta 77, której rzecznikiem był m.in. Vaclav Havel. Władze Czechosłowacji zareagowały surowymi represjami (np. V. Havel został uwięziony na kilka lat). Podobnie surowo postępowały wobec opozycjonistów władze Związku Radzieckiego, Niemieckiej Republiki Demokratycznej i innych krajów pozostających w orbicie ZSRR.

Gdy chodzi o Polskę, to należy wymienić przede wszystkim Komitet Obrony Robotników (KOR), później Komitet Samoobrony Społecznej „KOR” (KSS „KOR”), powstały w 1976 r. (jego członkami byli m.in. Jacek Kuroń, Jan Józef Lipski, Zbigniew Romaszewski, Adam Michnik, Henryk Wujec, a także Leszek Kołakowski, Jerzy Andrzejewski, Halina Mikołajska i in.). Agendą KSS „KOR”, powołaną przede wszystkim do pomocy ofiarom naruszeń praw człowieka, było Biuro Interwencyjne, prowadzone przez Zofię i Zbigniewa Ro-

**prawa
człowieka we
współczesnym
świecie**

**kwestia praw
człowieka
przed 1989 r.**

Karta 77

**Komitet
Samoobrony
Społecznej
„KOR”
Ruch Obrony
Praw Człowieka
i Obywatela**

maszewskich. Na odnotowanie zasługuje również powołany w 1977 r. Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO), z Leszkiem Moczulskim, Stefanem Niesiołowskim, Mieczysławem Borutą-Spiechowiczem i in. Władze PRL odpowiedziały niekonsekwentnie; pojawiły się bowiem i represje, i pewna doza tolerancji.

**porozumienia
społeczne 1980**

Strajki w lipcu i sierpniu 1980 r. były przede wszystkim formą walki o podstawowe prawa człowieka. Widać to w treści postulatów strajkowych w Gdańsku i Szczecinie, a w konsekwencji w treści zawartych wówczas porozumień społecznych. Można też dostrzec w Niezależnym Samorządnym Związku Zawodowym „Solidarność” i skupionym wokół tego związku ruchu społecznym wielki front na rzecz praw człowieka.

**NSZZ
„Solidarność”**

stan wojenny

Wprowadzenie przez władze PRL w grudniu 1981 r. stanu wojennego oznaczało wzmożoną falę represji i masowych naruszeń praw człowieka. Zdelegalizowany i zepchnięty do działalności podziemnej NSZZ „Solidarność” odegrał w latach osiemdziesiątych istotną rolę w walce z naruszeniami praw człowieka. Pokojowa Nagroda Nobla, przyznana w 1983 r. Lechowi Wałęsie, może być potraktowana jako dowód uznania i zarazem instrument wsparcia ruchu solidarnościowego w walce o prawa człowieka. Powtórzyło się to w 2003 r., gdy Pokojową Nagrodę Nobla przyznano Shirin Ebadi, zasłużonej w walce o prawa człowieka prawnicze z Iranu (laureatką Pokojowej Nagrody Nobla w 2004 r. została Kenijka Wangari Maathaki, a w następnych latach 2005 r. – Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej i jej przewodniczący Mohammad ElBaradei i w 2006 r. twórca systemu mikrokredytów z Bangladeszu Mohammad Junus oraz jego organizacja pomocy finansowej Grameen Bank).

**Pokojowa
Nagroda Nobla
a prawa
człowieka**

przełom 1989 r.

Trzeba zauważyć, że 1989 r. przyniósł prawdziwy triumf praw człowieka w Polsce i w innych krajach naszej części Europy.

Niniejsza **darmowa publikacja** zawiera jedynie fragment pełnej wersji całej publikacji.

Aby przeczytać ten tytuł w pełnej wersji [kliknij tutaj](#).

Niniejsza publikacja może być kopiowana, oraz dowolnie rozprowadzana tylko i wyłącznie w formie dostarczonej przez NetPress Digital Sp. z o.o., operatora [sklepu na którym można nabyć niniejszy tytuł w pełnej wersji](#). Zabronione są jakiegokolwiek zmiany w zawartości publikacji bez pisemnej zgody NetPress oraz wydawcy niniejszej publikacji. Zabrania się jej od-sprzedaży, zgodnie z [regulaminem serwisu](#).

Pełna wersja niniejszej publikacji jest do nabycia w sklepie internetowym [Salon Cyfrowych Publikacji ePartnerzy.com](#).